

AYGÜN ƏHMƏDOVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
aygun_434@hotmail.com

TƏMSİLLƏRİN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA ROLU

Xülasə

Azərbaycan ədəbiyyatında təmsil janrının qədimliyi klassik ədəbiyyatımıza maraqlı təmsilləri ilə irs qoyub gedən şairlərimizdən A.Bakıxanov, Q.Zakir, S.Ə.Şirvani, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq, M.Seyidzadə və başqa sənətkarların təmsillərilə bağlıdır.

Təmsil janrı əsasən nəzmlə yazılır. Dünya ədəbiyyatında nəsrə yazılmış təmsillər də vardır. Bir fikri də qeyd etmək istərdim ki, təmsillərdəki qəhrəmanlar, (heyvan və bitkilər) insanların xüsusiyyətlərinə bənzədilmişdir. Təmsildə təbiət cisimləri və heyvanlar şəxsləndirilir – insan kimi danışdırılır. Ədəbiyyatşünaslıqda buna təxsis deyilir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında ən maraqlı janr, balacaların fikrincə, təmsil janrıdır. Müxtəlif xalq əfsanələrindən yeni deyimlərlə balaca oxucularımıza çatdıran prof. Sədnik Paşa Pirsultanlı 1985-ci ildə çap etdirdiyi “Azərbaycan xalq əfsanəsi” kitabında verilmiş “İlan məhəbbəti” və “Qu quşu” əfsanələri daha çox təmsillə bağlıdır. Bu tədqiqatın bir məsələni də üzə çıxarması diqqətdən yayınmır. Quşlarla, ilanlarla və başqa canlılarla bağlı olan əfsanələrin təmsillərlə bağlılığı çox maraqlıdır.

Açar sözlər: epik növ, təmsil, alleqoriya, “Tutnamə”, milli kolorit

Təmsil-epik növün ən qədim janrlarından biridir. Epik növün ibtidai formalarından biri olan təmsil hələ qədim yunan ədəbiyyatında mövcud idi. Qədim Romada Fadr (I əsr) və qədim Yunanıstanda Ezopun (e.ə. V-VI əsrlər) nəsrə yazdıqları təmsillər dərin mənə ifadə edirdi. Fransız şairi Jan Lafonten (XVII əsr) təmsilləri “Dünya uşaq ədəbiyyatı seriyasında hər zaman oxucuların maraq dairəsində olmuşdur.

Azərbaycan ədəbiyyatında təmsil janrının qədimliyi klassik ədəbiyyatımıza maraqlı təmsilləri ilə irs qoyub gedən şairlərimizdən A.Bakıxanov, Q.Zakir, S.Ə.Şirvani, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq, M.Seyidzadə və başqa sənətkarların təmsillərilə bağlıdır.

Təmsil janrı əsasən nəzmlə yazılır. Dünya ədəbiyyatında nəsrə yazılmış təmsillər də vardır. Bir fikri də qeyd etmək istərdim ki, təmsillərdəki qəhrəmanlar, (heyvan və bitkilər) insanların xüsusiyyətlərinə bənzədilmişdir. Təmsildə təbiət cisimləri və heyvanlar şəxsləndirilir – insan kimi danışdırılır. Ədəbiyyatşünaslıqda buna təxsis deyilir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ən maraqlı bölümü sayılan təmsil janrı uzun bir yol keçmiş və hələ də maraqlı bir şəkildə yolunu davam etdirməkdədir. Lakin bir məsələyə də toxunmaq istərdim ki, müasir şairlərimiz tərəfindən qələmə alınan təmsillərin mövzu dairəsi xeyli kiçilmiş, bir qədər də xalq deyimlərindən uzaqlaşaraq şəxsi subyektdə çevrilmişdir.

Müəlliflərin fikrincə, təmsillər təkcə nəzmlə yazılır, lakin folklor janrına müraciət etdiyimizdə folklor daxilində təmsil, epik növün daxilində nəsrə yazıldığını görürük. Demək ki, “Dünya ədəbiyyatı”nda olduğu kimi “Azərbaycan ədəbiyyatı”nda da təmsilin bəzi hallarda nəsrə yazıldığının sübutunu görürük. Hər bir təmsil yazan şair sonunda öz qənaətlərini və nəticələrini oxucularına göstərir, bu da əsərin əxlaqi-tərbiyəvi təsir gücünü ifadə edir.

Xalq təmsillərini xalqdan alıb yenidən nəzmə çəkmiş Q.Zakir hər məsələni olduğu kimi açıqlayır. O, “Xain yoldaşlar haqqında” təmsilinin sonunda yazır:

*Müşküldü nəzm etmək hər belə nəsrə,
Əhf eyləsin arif gər olsa kəsri.*

Hətta, Q.Zakir “Dəvə və eşşək”, “Aslan, qurd və caqqal” təmsillərini başqa bir nüsxədə, yəni yazıya alınmış nümunələrdən götürdüyünü qeyd edir.

A.Bakıxanov Krılovun təmsillərindən birini – “Eşşək və bülbül”ü tərcümə etməsəydi, bəlkə də təmsil janrına müraciət etməzdi. Onun tərcümələrindən ancaq “Eşşək və bülbül” təmsili bizə gəlib çatmışdır. Mütərcim, Krılovun təmsilini Azərbaycan dilinə sərbəst tərcümə etmişdir. O, bu tərcüməsi ilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində, rus və Azərbaycan ədəbiyyatı arasında qarışıqlı əlaqəni inkişaf etdirmişdir.

Xalq ədəbiyyatı ilə yaxından tanış olan, rus xalqının zəngin danışq dilini dərinləndən bilən Krılov öz təmsillərini hər kəs üçün anlaşılan canlı bir dildə yazmışdır. O, rus xalqının atalar sözlərindən, məsələlərindən, nağıllarından istifadə edərək öz təmsillərini xalq ruhuna yaxınlaşdırmışdır. Bunun nəticəsində də Krılovun bir çox mənalı, haki-manə cümlə və fikirləri artıq atalar sözü kimi rus dilinə daxil olmuşdur.

Krılovun təmsillərində iki xüsusiyyət vardır: tənqid və nəsihət. Onun təmsillərinin bir çoxu öz dövrünün ictimai nöqsanlarını, ayrı-ayrı hadisələri və tək-tək adamları tənqid edir. Məsələn, “Sazandalar” təmsilində şair, çar I Aleksandr dövründəki dövlət şurasının bacarıqsızlığını tənqid etmişdir.

Rus xalqının böyük simaları A.S.Puşkin, məşhur tənqidçi Belinski, yazıçı Qoqol və başqaları İ.Krılovun “həqiqi bir xalq sənətkarı” olduğunu qeyd ediblər. Qoqol Krılovun təmsillərini “rus xalqının hikmət kitabı” adlandırmışdır.

İvan Krılov çox çətin tərcümə olunan şairlərdəndir. Onun tərcümələri ilə məşqul olan yazarlardan biri yazırdı ki: “Krılov orjinal bir şair olduğu üçün o, rus şairlərinin hamısından daha çətin tərcümə edilir. Onun təzadlarında, kəskin və qısa satirasında, duzlu-məzəli sözlərində, şeiriyyatında elə gözəlliklər var ki, onları nəsrə belə

eynən vermək mümkün deyildir". Bu çətinliyin əsil səbəbini Abbas Səhhət Kırılovun təmsillərinin milli koloritə malik olması ilə izzah edirdi.

Təmsil janrı, Abbas Səhhət yaradıcılığının bir qismini təşkil edir. Dövrünə görə geniş miqyaslı beynəlxalq münasibətlərin inkişafı tərcümə ədəbiyyatının mühüm xüsusiyyətlərindən biridir. Abbas Səhhət milli məhdudlardan uzaq olub, daima başqa xalqların ədəbi-estetik dünyasına bağlı olan, xüsusilə bədii sözün gücünə dəyər verən yazıçı olmuşdur.

Abbas Səhhətin, İvan Kırılovdan etdiyi tərcümələr balaca oxucuların maraq dairəsində hər zaman olmuşdur. "Zəhmətkeş ayı", "Qazlar", "Balıq, ördək və xərçəng", "Cütçü və ilan", "Fil və alabaş", "Qurd və quzu", "Sazandalar", "Qaraquş və arı", "Göl və çay". Müəllifin, İvan Kırılovdan etdiyi bu tərcümələrdə, balaca oxucularda heyvanlar aləminə qarşı zəngin bir mənzərənin tablosunu yaradır. İstər Abbas Səhhətin əsərlərində, istərsə də tərcümə ədəbiyyatında əsasən bir məqsəd qarşıya qoyulur: düz olmaq, doğru olmaq, adam aldatmamaq, zülüm etməmək, yoxsula əl tutmaq.

Abbas Səhhətin Kırılovdan tərcümə etdiyi "Sazandalar", ("Kvartet") təmsilinin ruhu Azərbaycan həyatına və uşaqlarımızın zövqünə uyğun olduğu üçün, hələ də ədəbiyyatımızda öz marağını və yerini qorumaqdadır.

İvan Kırılovdan tərcümə etdiyi "Kvartet" təmsilini Abbas Səhhət balaca oxucularının zövqünə müvafiq bir şəkildə uyğunlaşdırmışdı. Və bu uyğunluğun nəticəsində də sələflərindən nə qədər irəli getdiyini görürük. Lakin, R.Əfəndiyevin İ.Kırılovun bu təmsilini Abbas Səhhətdən on bir il əvvəl tərcümə etməsinə baxmayaraq, əsəri bədii yüksəkliyə qaldıra bilməmişdir.

A.Bakıxanov və Q.Zakirlə başlayan yeni təmsil janrını S.Ə.Şirvani davam etdirmiş, yaşadığı mühitin qanunsuzluqlarını və tərbiyə ilə bağlı 12-dən çox təmsil müəllifi olmuşdur.

Eləcə də, M.Ə.Sabirin, A.Səhhətin təmsilləri və tərcüməsi uşaq ədəbiyyatının danılmaz nümunəsi sayılır.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında ən maraqlı janr, balacaların fikrincə, təmsil janrıdır. Müxtəlif xalq əfsanələrindən yeni deyimlərlə balaca oxucularımıza çatdıran prof. Sədnik Paşa Pirsultanlı 1985-ci ildə çap etdirdiyi "Azərbaycan xalq əfsanəsi" kitabında verilmiş "İlan məhəbbəti" və "Qu quşu" əfsanələri daha çox təmsillə bağlıdır. Bu tədqiqatın bir məsələni də üzə çıxarması diqqətdən yayınmır. Quşlarla, ilanlarla və başqa canlılarla bağlı olan əfsanələrin təmsillərlə bağlılığı çox maraqlıdır.

Uşaq ədəbiyyatı mütəxəssisləri təmsil janrında apardıqları tədqiqat işlərində müxtəlif mövzulara toxunsalar da, bir şeyi unudurlar ki, hər bir təmsildə insan idrakından doğan tərbiyəvi cəhət bütün mövzuları əhatə edir və öz yerini tapır. Bu janrın mühüm xüsusiyyətlərindən biri şəxsləndirilmədir. Təbii ki, bu heyvanlara, bitkilərə, əşyalara istinad olunur. İnsanlarda bəzi hallarda təmsillərdə rol alır.

Təmsildə allegoriya üstündür və dili sadə, konkret olmaqla bərabər, dərin satirik məzmun ifadə edir. Allegoriya təmsilin əsasını təşkil edir, lakin allegoriyanın ol-

duğu bütün əsərlər təmsil hesab edilmir. Əsərdə bədii gülüşdən istifadə edilir və nəsi-hətamiz fikirlər ifadə olunur. Təmsilin ya əvvəl, ya da sonu kiçik əxlaqi-didaktik fi-kir ifadə edən hissədən ibarət olur.

Təmsil, əsasən, nəzmlə olur. Bəzən nəsrə də yazılır. Nəzimlə olan təmsillər, adətən, məsnəvi şəkildə qafiyələnir.

Ədəbiyyat nəzəriyyəçilərinə görə təmsil müstəqil, saf janr deyil, lirik, epik, dramatik növlərin ünsürlərindən yaranan bir janrdır. Ona görə də təmsili hekayəyə bənzədirlər. Təbii ki, əfsanələrində burada rolu çox böyükdür. Əslində isə təmsilin folklordan gəldiyinə, rişəsini əfsanələrdən aldığına görə daha çox nəqil formasında-dır.

Bu ədəbi forma, bir janr kimi üslubu, tələbləri, spesifik tematikası və surətlər aləmi ilə ictimai məfkurənin dünyaca rəğbətini qazanmışdır.

Cəmiyyətin mənəvi kasadlığının, naqisliyinin aradan götürülməsi üçün təmsil fəlsəfi-bədii düşüncə sahiblərinin əlində eyham və heyvanların şəxsləndirilməsi yolu ilə insani keyfiyyətləri, bəşəri ideyaları təbliğ silahı olmuşdur.

Təmsil janrının ayrıca janr kimi formalaşmış, xüsusi mövqe qazanmasında şifa-hi təmsil təcrübəsi, yazılı ədəbiyyatla müştərək əlaqəsi əsas rol oynamışdır. Öz ədə-bi-bədii, əxlaqi-mənəvi dəyərlərini Şərq ədəbiyyatında “Kəlilə və Diminə”, Z.Nəxşə-binin “Tutinamə”, S.Nəsəfinin “Heyvanatnamə” kimi əsərlərində təzahür etdirən təmsil, Qədim Şərqlin müdrik fəlsəfi düşüncə tərzini özündə ehtiva etmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin izlənməsi göstərir ki, XX əsrin 60-cı illərində ümumi Azərbaycan ədəbiyyatında o cümlədən ədəbi mühitdə bir dəyişikliklər baş verdi. Yeni ruhlu fikirlər, balaca oxucularını özünə cəlb etməyə başladı.

Uzun zaman oldu ki, təmsil janrında bir durğunluq vardı. Klassik ədəbiyyata müraciət, klassik ədəbiyyatdan bəhrələnmək, müasir uşaq ədəbiyyatı üçün bir böhran idi. Hikmət Ziya yaradıcılığında təmsil janrına müraciət, bu böhrandan yaxa qurtar-maq demək idi.

Hikmət Ziya yaradıcılığı Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında müasir təmsil janrını zirvəyə qaldıran bir yaradıcılıqdır. Maraqlı təmsilləri ilə müasir uşaq ədəbiyyatında yerini bəlli edən Hikmət Ziyanın 400-dən çox təmsili var. Onun təmsillərində əliyəri-lər, yaltaq və ikiüzlülər satıra atəsinə tutulur. Qısa təmsillərinin əksəriyyəti öz ədəbi taleyi olan, həyat və insan haqqında yazılmış əsərləridir. Bu təmsillər fəlsəfi ümumi-ləşdirmələr yolu ilə nəticələndə daha maraqlı olur.

Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun, Hikmət Ziyanın təmsillərinə yüksək dəyər verməsi onun bu sahədə fəallığını daha da artırmışdır. Böyük rus təmsilçisi İvan Krı-lovun təmsillərini dilimizə ustalıqla tərcümə edən Hikmət Ziya bu janrın sirlərinə ya-xından bələd olduqca daha gözəl təmsillər yazmağa başlamışdır. Təsədüfi deyil ki, görkəmli alim, şair Sergey Mixalkov şairə vurduğu teleqramda onu “əla təmsilçi” ad-landırırmışdır. Şairin təmsillərini təhlil edən, onlara yüksək dəyər verən ədəbiyyatşü-naslar onu “müasir Azərbaycan təmsilinin Krılovu” adlandırmışdır.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında müasir dövr təmsil janrı tək Hikmət Ziya ilə bitmir. Bir-birinin ardınca maraqlı təmsilləri ilə ədəbiyyata daxil olan şairlərdən Manaf Manafov, Vəqif Hüseynov, Şəkər Aslan, Əlisa Nicat, Həbib Səfərov, İltifat Saleh, Hücətulla Məmmədov, Camal Yusifzadə kimi şairlərin müasir təmsil janrında rolunu görürük. Hörmətli müəlliflərin çox maraqlı dinamik dəsti- xətləri var.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatına yeni ədəbi mühitin gəlməsi təmsil janrının canlanmasına və geniş oxucu kütləsi qazanmasına səbəb oldu. Bu orijinal üslublu yaradıcı qələm sahibləri arasında və ədəbi mühitində nəzərə çarpan, təmsil janrında maraqlı mövzulara toxunan istedadlı qələm sahibi Manaf Manafovdur.

Müəllifin təmsilləri “Mərmərin göz yaşı” adlanan kitabında toplanmışdır. Çox təəsüflər olsun ki, müəllifin ölümündən sonra bu kitab ərəşəyə gəlmişdir. Onun qəhrəmanları sələflərində olduğu kimi normal cəmiyyətə yad ünsürlərdir. Şöhrət arzusuna tutulanlar, vəzifə düşgünləri, əliəyrilik, sərvətə hərislik, özünə müştəbehlik, gerilik, nadanlıq şairin tənqid hədəfi idi.

Ədəbiyyat nəzəriyyəçilərinə görə təmsil müstəqil, saf janr deyil, lirik, epik, dramatik növlərin ümumi xırdaqlıqlarından yaranan bir janrdır. Təmsillərin yaranmasında mövzunun aktuallığı çox mühümdür. Çox vaxt təmsilin mahiyyətini başa düşməyən və ya başa düşmək istəməyən hər hansı bir oxucu (yaş fərqi yoxdur) təmsili əfsanəyə və nağıla bənzədirlər. Lakin bu belə deyil. Əslində isə təmsil folklordan gəldiyinə, məqsədini əfsanələrdən aldığına görə daha çox nəqli formadadır. Məsələn, folklorşünas alim Sədnik Paşa Pirsultanlının uzun illərdən bəri apardığı, (təmsil mövzusunda) tədqiqat işində maraqlı təmsil janrlarını ədəbiyyata gətirmiş və 1992-ci ildə nəşr edilmiş və “Azərbaycan xalq söyləmələri” kitabına daxil edilmişdir. Kitaba daxil edilmiş təmsillərin üzərində hörmətli professorumuz zamanın tədqiqat möhrünü vurmuşdur.

“Azərbaycan xalq söyləmələri” kitabına daxil olan yeni təmsillər də cəmiyyətdə yaramaz insanların eyiblərini heyvanların və bitkilərin timsalında müxtəlif hərəkət və danışqlar vasitəsi ilə ədəbiyyata yeni tərzdə əlavə etmişdir.

Təmsillərdə səxsləndirmək klassik təmsilçilərdən qalmış bir forma roludur. Bu rolda iştirak edən hər bir obraz çox nadir hallarda mənfi və ya müsbət obraza çevrilə bilər. Məsələn, Ayı xarakter cəhətdən eynidir, tülkü hiyləgər, çaqqal və canavar ac-yalavac, qoyun axmaq, it sadıq, at və dəvə isə müdrik şəkildə şəxsiyyətləndirilmişdir.

Müasir təmsil ustadlarının qələmə aldıkları yeni təmsil mövzuları, xeyli kiçilmiş, bir qədər xalq deyimlərindən məsələn “atalar sözləri”ndən, uzaqlaşdırılmış və şəxsi subyektə çevrilmişdir. Lakin burada əhəmiyyətli cəhət odur ki, hər bir təmsil yazan şair sonda öz qənaətlərini və nəticələrini ifadə edir ki, bunlar da təmsilin əxlaqi-tərbiyəvi təsir mövzusunı gücləndirir.

Manaf Manafovun yaratdığı təmsillər ictimai-əxlaqi təsirə malik olması ilə diqqət çəkir. Təmsil janrının maraqlı mövzularını müasir ədəbiyyata gətirən şair, Manaf Manafov təsadüfi hadisələri qələmə almamışdır. Butün əsərlərində fikrini maraqlı

şəkildə ifadə edən şair artıq açıqlamalardan istifadə etmir. Ən maraqlı düşüncəni və fantaziyanı oxucu qarşısına çıxarır. Şair yaradıcılığında təmsilin həcmnin böyük və ya xırda olmasına diqqət yetirmir, onu yalnız kompazisiya maraqlandırır. Oxucusunun qarşısına yeni bir mövzu səhnəsi açır və onun fikirlərini dinləmək istəyir. Kompazisiya yaradaraq, yumora, yumşaq təbəssümə, rişxənd və satiraya nail olur.

Təmsilçiliyin mürəkkəbliyi müəllifdən vətəndaş cəsarəti ilə yanaşı, incə düşüncə tərzini tələb edir. Obrazların təmsildə düzgün seçilməsi və oxucu kütləsinin zövqünü oxşaması üçün cəmiyyət şairdən böyük istedad tələb edir.

Vətəninə sevən, onun dərdlərinə sahib çıxan Manaf Manafov “Sapı özümüzdən olan baltalar”ın varlığı şairi düşündürməyə bilməzdi. Narahatlığını gizlətməyən şair, yaşadığı dövrünə qarşı düşüncə tərzini, ədəbiyyata gəldiyi və dünyasını dəyişdiyi günə qədər heç dəyişmədi.

Xatirələrinin birində maraqlı bir söhpət məqamına toxunaraq yazırdı: - “Yüksək iş adamlarından biri məclislərin birində mənə sual verdi: - Bu təmsillərini yazmaqla nə demək istəyirsən?

Mən ona belə cavab verdim: “Məndən qabaq yazan sələflərimin yarımçıq qalan mövzularını tamamlayıram”. Vaxtsız ölüm onun qələmini susdursa da, oxucu kütləsini və onun təmsillərinə olan marağını azalda bilmədi.

Folklor motivlərinə müraciət etməsi Manaf Manafovun yaradıcılığının məhsuldar hissəsidir. Məhsuldarlıq təkcə əsər yazmaqla sayılmaz, bu bütün ədəbiyyatlarda belədir. Ən əsası odur ki, mənəvi və mədəni təfəkkürü əsərlərdə qoruyub saxlaya biləsən. Xalq təfəkkürlərini hər zaman əsərlərində qoruyub saxlayan müəllifin, ağız ədəbiyyatına müraciəti danılmaz və yadda qalandı. “Ot bitər kökü üstə”, “Cidani çuvalda gizlətmək olmaz” kimi xalq deyimləri, Manafov yaradıcılığının maraqlı hissəsidir.

Bir çox əsərlərdə məzmun və mənzərə motivləri çox zəif yazılır. Bunu dərk edən oxucu kütləsi yavaş-yavaş müəllifdən uzaqlaşır. Təmsil janrında maraqlı hissə mövzunun aktual, məzmunun isə yadda qalan və mənalı olmasıdır. N.A.Nekrasov yazırdı: - “Az sözlə, musiqili və dinamik ifadələrlə düşünmək, insana təsir edə bilmək istedadın səciyyəvi əlamətlərindəndir”. Bu kontekstdən yanaşanda Manaf Manafovun təmsillərində istedadın, belə səciyyəvi əlamətlərini görməmək mümkün deyil. “Mərmərin göz yaşı” adlanan təmsil də müəllif ideyası bu baxımdan çox güclüdür.

Qara mərmərdən idi

Bir cahilin baş daşı.

Gecə-gündüz mərmərin

Hey axırdı göz yaşı.

Bu bənd dərin mənə, forma və məzmunu, bədii portret quruluşunu əks etdirməsi ilə yanaşı, əxlaqi-mənəvi dəyəri ilə də seçilir. Müəllif bu təmsilində nadanlığı və cahilliyi örtülü şəkildə deyil, açıq tərzdə tənqid edərək, ətrafımızda olan dəyərsiz insanları mərmərin dilindən tənqid etmişdir. Təbii ki, bu əsərdə rəmzilik, simvolika var. Qiymətli daşın öz qiymətini ala bilməməsi və gücsüzlüyünə ağlaması çox ibrətamizdir.

Образлары, həyatdan, real faktlardan alan ölməz şairimiz, əxlaqi və mənəvi dəyərləri qiymətləndirərək, dördlük təmsili zənginləşdirmişdir. Bəllidir ki, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında qısa təmsil anlayışı Hikmət Ziyanın, dördlüklə təmsil yaratmaq ənənəsi isə Çərkəs Quliyevin (Qacar) adı ilə bağlıdır.

Manaf Manafovun təmsil janrında ədəbiyyata bəxş etdiyi müxtəlif tənqidi əsərləri Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyan, danılmaz və yadda qalan müasir nümunələridir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Abbas Səmədov. "Professor Sədnik Paşa Pirsultanlının elmi-nəzəri ideyası". Bakı, "Azərnəşr", 2012, s.770
2. S.P.Pirsultanlı. "XXI əsrdə Azərbaycan folklorundan incələmələr". Gəncə-2011, s.125

Ахмедова А.Ш.

Роль басен в детской литературе Резюме

Древность басенного жанра в азербайджанской литературе связана с баснями наших поэтов А.Бакиханова, Г.Закира, С.А.Ширвани, М.А.Сабира, А.Саххата, А.Шаига, М.Сеидзаде и других мастеров, оставивших своими интересными баснями след в нашей классической литературе.

Жанр басни излагается преимущественно поэзией. В мировой литературе встречаются также образцы, написанные прозой. Хотелось бы отметить, герои в баснях (животные и растения) по своим особенностям похожи на людей. В баснях явления природы и животные становятся личностью – они говорят как люди. В литературоведении это называется «технис».

Наиболее интересным жанром в азербайджанской детской литературе, по мнению детей, является жанр басни. Легенды «Змеиная любовь» и «Лебедь», опубликованные в 1985 году в книге профессора Седник Паша Пирсултанлы «Народная легенда Азербайджана», доводящей до наших маленьких читателей новые мысли из разных народных легенд, более всего связаны с баснями. Данное исследование выявляет еще одну особенность. Представляется очень интересной связь легенд о птицах, змеях и другой живности с баснями.

Ключевые слова: эпический тип, басня, аллегория, «Тутинаме», национальный колорит

Ahmadova A.Sh.

The role of fables in children's literature

Summary

The antiquity of the genre of fables in Azerbaijani literature is related to the fables of our poets - A.Bakikhanov, G.Zakir, S.A Shirvani, M.A Sabir, A.Sahhat, A.Shaik, M.Seyidzade, who inherited interesting examples in our classical literature.

The genre of the fables is written primarily in the poetry. There are also prose – related fables in world literature. I would like to point out that the characters in the fables (animals and plants) are similar to the characteristics of humans. In the fables natural objects and animals are personalized - they are spoken as human beings. In literary criticism it is called deduction.

The most interesting genre in the Azerbaijan children's literature, as children think is the genre of fables. The legends of "Love of the Snake" and "the Swan", published in 1985 in the book "Azerbaijani Folk Legend" by Prof. Sadnik Pasha Pirsultanli who conveys from various folk legends with new sayings to our little readers, are more closely related to the fables. This research also reveals an issue. The legends associated with birds, snakes and other creatures related to the fables are very interesting.

Key words: epic type, fable, allegory, "Tutinama", national coloring

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 12.11.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Pərixanım Soltanqızı Hacıyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur